

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันสภาวะแวดล้อมของโลกได้เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก มนุษย์ได้อาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาพัฒนา สร้างความเจริญให้กับสังคมมากมายทั้งด้านการคมนาคม การสื่อสาร การเกษตร การอุตสาหกรรม การแพทย์ และการทหาร เป็นต้น แต่สิ่งที่ตามมาพร้อมกับการพัฒนาเหล่านี้คือ สภาพแวดล้อมเป็นพิษ ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ถึงกระนั้นก็ตาม คนส่วนใหญ่ก็ยังไม่สำนึกว่า การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเหล่านี้มีขีดจำกัดในธรรมชาติ ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัญหาใหญ่สำหรับคนทั่วโลกในปัจจุบันนี้

สำหรับในประเทศไทยปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมเกิดขึ้นทั้งในเขตเมือง และเขตชนบท ซึ่งเป็นปัญหาที่น่าวิตกโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ อาทิเช่น

1. ทรัพยากรดิน ได้แก่ การใช้ทรัพยากรดินที่ไม่เหมาะสมกับสมรรถภาพของดิน ขาดการบำรุงรักษาที่ถูกต้อง ขาดการอนุรักษ์ดินและน้ำ ทำให้เกิดการชะล้างพังทลาย ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลง
2. ทรัพยากรป่าไม้ ปรากฏว่าพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยมีอัตราลดลงเรื่อย ๆ จนน่าวิตก และหลายแห่งก็มีสภาพเสื่อมโทรมมาก เป็นผลให้เกิดปัญหาทรัพยากรป่าไม้ลดลง และเกิดการสูญพันธุ์ของสัตว์ป่าและพืชพรรณหลายชนิด ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศน์
3. ทรัพยากรแหล่งน้ำปัจจุบันการเร่งรีบพัฒนาประเทศทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม การขยายตัวของประชากร ทำให้เกิดความต้องการใช้น้ำมากยิ่งขึ้น ในขณะที่แหล่งน้ำในประเทศมีปริมาณจำกัด ทั้งน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน จึงก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำตามมา

4. ทรัพยากรแร่ธาตุ หมายถึง แร่ธาตุชนิดต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั้งบนและใต้ทะเล ซึ่งแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ คือ แร่โลหะ เช่น ดีบุก สังกะสี แมงกานีส เป็นต้น แร่โลหะ เช่น ฟลูออไรด์ ยิปซัม ดินขาว เป็นต้น แร่เชื้อเพลิง เช่น ถ่านลิกไนท์ น้ำมันปิโตรเลียม เป็นต้น ทรัพยากรแร่ธาตุนี้เป็นสาเหตุทำให้เกิดตะกอนดินทรายไปทับถมบริเวณปากแม่น้ำ ทำให้ทรัพยากรป่าชายเลนเสียหาย ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีโอกาสฟื้นฟูได้ ไม่มีการเกิดใหม่แทนให้ทันใช้ได้อีกด้วย

5. ทรัพยากรทางทะเล ปัจจุบันได้มีการใช้ทรัพยากรทางทะเลมากขึ้น จนทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมติดตามมาหลายประการ อาทิเช่นเกิดปัญหามันน้ำทะเลสาบตลิ่งน้อยจนมีผลกระทบต่อความสวยงามตามธรรมชาติทางทะเล

ภาวะมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ก็เป็นปัญหาใหญ่ที่ประเทศไทยกำลังประสบอยู่ในขณะนี้ อาทิเช่น มลพิษทางน้ำ ทางอากาศ และทางดิน เกิดการเน่าเสียเนื่องจากโรงงานอุตสาหกรรม และแหล่งชุมชนที่ตั้งอยู่ริมฝั่งต่างถ่ายเทน้ำเสีย ขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลลงในแม่น้ำ

ปัญหาการกระจายตัวและการตั้งถิ่นฐานของประชากร ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากการกระจายในชนบท และในเมืองไม่สมดุลกับศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทำให้เกิดความแออัด ตลอดจนปัญหาการกระจายตัวของประชากร แนวโน้มของสภาพปัญหาเหล่านี้ยังคงเพิ่มขึ้นรวดเร็วต่อไป ประชากรตามชนบทจะอพยพเข้ามาอยู่ในเขตเมืองมากขึ้น ในขณะที่ส่วนใหญ่การวางแผนรองรับด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการจัดตั้งกลไกการพัฒนาสังคมเมืองยังไม่สมดุลกับการขยายตัวนั้น ประกอบกับข้อจำกัดของระบบราชการ และความไม่สมบูรณ์ของแผนการพัฒนา ทำให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม ที่อยู่อาศัย และการขาดแคลนการบริการสิ่งจำเป็นพื้นฐาน ซึ่งมีผลกระทบต่อชุมชนเมืองดังกล่าว (วิจิตรศรีธำ, 2535)

อย่างไรก็ตาม วิฤตการณ์สิ่งแวดล้อมเป็นผลผลิตร่วมกันของระบบความสัมพันธ์ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับประชากร ทรัพยากร เทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม วัฒนธรรมการเมืองในเรื่องของสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2523 อ้างถึงในบุญมี เณรยอด, 2536) แสดงความคิดเห็นไว้ว่ามนุษย์เป็นผู้เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม มีความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้ต้องเร่งผลผลิต มีการแข่งขันกันใช้ทรัพยากรธรรมชาติฟุ่มเฟือย บางครั้งทำให้เห็นกำลังผลิตของธรรมชาติ ดังนั้นการกระทำของมนุษย์จึงก่อให้เกิด

ปัญหาสิ่งแวดล้อม และอาจสรุปได้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากพฤติกรรมกรบริโภคทรัพยากรของมนุษย์ โดยมีเทคโนโลยีเป็นตัวเร่ง การแก้ปัญหาจึงควรแก้ที่สาเหตุ (สุวิทย์ ยอดมณี, 2538) อย่างถึงใน นิตยสารโลกสีเขียว มีนาคม-เมษายน, 2538) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ควรแทรกเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้าไปในการศึกษาทุกรายวิชา และประเด็นการศึกษากับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมจะสามารถดำเนินไปพร้อม ๆ กันได้ ก็จะต้องมีปัจจัยสนับสนุนคือ

1. มีการวางแผนอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องในระดับต่าง ๆ
2. หลักสูตรต้องมีความหลากหลาย โดยแทรกเรื่องสิ่งแวดล้อมทุกรายวิชา
3. ความพร้อมของครูที่สอนเรื่องสิ่งแวดล้อม
4. เอกสาร ตำรา และคู่มือขณะนี้ยังมีน้อยมาก
5. การค้นคว้า วิจัย โดยส่งเสริมให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

ตามที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากมนุษย์เป็นตัวการสำคัญ ดังนั้น วิธีการแก้ไขปัญหาและการป้องกัน จึงต้องใช้มนุษย์เป็นศูนย์กลาง ดังนั้นการให้การศึกษาจึงถือเป็นเครื่องมืออันสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้ทุกคนมีความสำนึก และตระหนักถึงภัยพิบัติจากสภาวะแวดล้อมเสื่อมโทรม โดยเริ่มตั้งแต่การอบรมสั่งสอนในครอบครัว ลำดับต่อมาคือ สถานศึกษา ซึ่งนับว่ามีอิทธิพลไม่น้อยต่อระบบความคิด พฤติกรรม และจริยธรรม ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาความรับผิดชอบของคนต่อสภาพแวดล้อมส่วนรวม จากเอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ได้กล่าวถึงการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาว่า “การส่งเสริมสิ่งแวดล้อมในสถาบันการศึกษา ควรกระทำทุกระดับชั้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ควรมีการสร้างสรรคกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะกับระดับการศึกษา เพศ และวัยด้วย” (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2536)

การศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญอย่างมากที่จะช่วยสร้างความตระหนัก ความเข้าใจและสามารถแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมได้ ทั้งนี้เพราะการศึกษาช่วยเสริมสร้างความรู้ และช่วยเป็นแรงจูงใจให้เกิดความสำนึกต่อปัญหา รู้จักตนเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัจจุบันวงการศึกษาก็ได้หันมาให้ความสำคัญต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้ว

สถาบันครูศึกษานับว่าเป็นสถาบันที่มีความสำคัญในการที่จะแก้ไขปัญหามลพิษในระดับนานาชาติ ความเข้าใจ และจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี โดยมีหลักสูตรเป็นตัวกำหนด

ทิศทางของการเรียนรู้ และครูอาจารย์เป็นผู้ชี้แนะ ตลอดจนเป็นแบบอย่างต่อเยาวชน ดังนั้นการมีครูอาจารย์ที่ดีและถูกต้องจึงเป็นสิ่งที่ประเทศชาติต้องการอย่างยิ่ง

เนื่องจากนักศึกษาในสถาบันครูศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย เป็นผู้ผ่านการเรียนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมาแล้วตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา อีกทั้งนักศึกษาส่วนหนึ่งเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วจะออกไปประกอบวิชาชีพครู การศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาตามความคิดเห็นของผู้บริหารและอาจารย์ จึงคาดว่าจะสามารถนำผลการศึกษามาเป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารในการบริหารงาน และสำหรับอาจารย์ผู้สอนในการปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้เยาวชนและประชาชนของชาติเป็นผู้มีปัญญา และความสามารถในการรักษาสมดุลของสภาพแวดล้อม พร้อมทั้งรู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพได้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเพื่อให้ทราบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ที่สอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา ประจำคณะครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย จะมีสภาพ ปัญหา และความต้องการไปในทิศทางใด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษา สภาพ ปัญหา และความต้องการในการบริหารการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถาบันครูศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย
2. เพื่อศึกษา สภาพ ปัญหา และความต้องการในการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถาบันครูศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษา สภาพ ปัญหา และความต้องการเกี่ยวกับ
  - 1.1 การบริหารการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในด้านบุคลากร งบประมาณ สถานที่และสื่อการเรียนการสอน และการจัดการ

1.2 การเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในด้านเนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียน การสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล

2. สถาบันครุศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย มีจำนวนทั้งหมด 12 สถาบัน ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม แต่มี 1 สถาบัน ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ไม่เปิดทำการสอนในรายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการสำรวจใน 11 สถาบัน

3. ภาควิชา ในสถาบันครุศึกษาที่เปิดทำการสอนในรายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา มีจำนวนทั้งหมด 8 ภาควิชา ได้แก่ ภาควิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา ภาควิชาศิลปศึกษา ภาควิชาประถมศึกษา ภาควิชามัธยมศึกษา ภาควิชาอุดมศึกษา ภาควิชาพลศึกษา ภาควิชาการศึกษาออกโรงเรียน และภาควิชาการศึกษาชนบท

4. ประชากร ได้แก่ คณบดี หรือรองคณบดีฝ่ายวิชาการ จำนวนทั้งหมด 11 คน และอาจารย์ผู้สอนในรายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา จาก 8 ภาควิชา จำนวนทั้งหมด 51 คน ในสถาบันครุศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. สิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง กระบวนการทางการศึกษาที่จะให้คนรู้จักธรรมชาติ รู้จักบทบาทและสถานะของตนที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายที่จะให้บุคคลดำรงชีวิตอยู่อย่างประสานสอดคล้องกับธรรมชาติ พร้อมกับอยู่ในสังคมระดับท้องถิ่น, ประเทศ และโลกอย่างปกติสุข

2. สภาพการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง ลักษณะที่เป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นจริงในการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในปัจจุบัน ของสถาบันครุศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

3. ปัญหาการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง อุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในปัจจุบัน ของสถาบันครุศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

4. ความต้องการการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง ความประสงค์ในการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในปัจจุบัน ของสถาบันครุศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

5. ผู้บริหาร หมายถึง คณบดีหรือรองคณบดีฝ่ายวิชาการ ในสถาบันครุศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

6. อาจารย์ หมายถึง อาจารย์ที่ทำการสอนในรายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา ในสถาบันครุศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

7. สถาบันครุศึกษา หมายถึง สถาบันที่เปิดสอนคณะครุศาสตร์ หรือศึกษาศาสตร์ ในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. เป็นแนวทางสำหรับอาจารย์ ในการนำผลการวิจัยมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
2. เป็นแนวทางสำหรับมหาวิทยาลัย ในการจัดสัมมนาฝึกอบรมอาจารย์ผู้สอนในรายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
3. เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย